

УДК349.6:061.1ЄС

А. П. Гетьман, *д-р юрид. наук, професор;*
В. І. Лозо, *д-р юрид. наук, професор*
Національний університет «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕХОДУ ВІД ТЕХНОКРАТИЧНОЇ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Діяльність людини за останні 50 років привела нашу цивілізацію до межі екологічної катастрофи. Такий вердикт авторів наймасштабнішого в історії дослідження екології Землі проекту Millennium Ecosystem Assessment [1]. Поряд з натиском зростаючого народонаселення та його індустрії на екосистеми планети, надінтенсивними методами ведення сільського господарства, масової вирубки лісів, бездумного використання прісної води й енергетичних ресурсів можна виділити ще цілу низку державно-правових проблем, що підлягають вирішенню для подолання кризи й переходу від «сірої» технократичної до «зеленої» екологічної парадигми цивілізації.

Мабуть, для збереження сталого навколишнього середовища потрібно буде значно більше ресурсів, аніж знадобилося для зведення індустріально-аграрної конструкції виснажливої екосистеми, а тому цілком зрозумілими є спроби зробити охорону природи економічно вигідною. Підкрес-

лимо певну правильність зосередження Кіотського процесу [8] на фінансових відносинах: хочеш багато споживати - плати за наднормативні виробничі викиди чи вихлопи. Проте Кіотський протокол до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (1992 р.) [9] занадто відсунув на другий план екологічні питання, обмежившись лише викидами органіки в атмосферу. Він залишає осторонь весь ланцюжок, починаючи від видобутку енергоносіїв і вирубки лісу до роздрібної торгівлі товарами, виробленими в результаті цієї діяльності. Однак боротися тільки з вихлопами – значить бути стурбованим димом на кінці труби, не думаючи, звідки він походить. Кіотський протокол, звичайно, не вирішить усіх проблем, але його користь у тому, що це перший крок на такому рівні, спрямований на збереження екосистем і закріплення відповідальності людини за навколишнє середовище.

В інтересах екології і права корекція цін на викопні енергоресурси, яка стимулювала б перехід на відновлювані джере-

ла енергії й розвиток альтернативної енергетики. Усе виразніше виявляється радикальна альтернатива: або людина додумається, як добувати енергію з чогонебудь крім нафти, або на планеті закінчатся ресурси й люди вимруть як вид.

Нагальна потреба включати в ціну енергії вартість зусиль, що компенсують шкоду, яка наноситься природі при виробництві цієї енергії, вже очевидна. Проте її ціна продовжує визначатися тільки економічними чинниками, і щось не видно, щоб у найблагополучнішій країні світу населення підтримувало зелені рухи, а не демократів або республіканців. Тому цивілізація й далі палає, задихається від диму та спеки, але не біда, існують кондиționери, що забезпечать комфорт у вишуканому замкнутому просторі. А на дешеву енергію можна надрукувати ще трильйони паперових грошей, паразитуючи на нашій планеті, живучи одним днем, постійно споживаючи ресурси, заробляючи на них нові гроші і забруднюючи все навколо своїх місць проживання.

Егоїзм людини – корпоративний, національний, індивідуальний – не дозволяє їй думати про майбутнє Землі як планети. У цілому ж ступінь стурбованості майбуттям дуже контрастний: якщо середній європейець відкладає в накопичення 10 % від до-

ходів, а безжурний американець — 0,5 %, у підсумку сумарна економія європейців іде для фінансування сумарних витрат американців понад їх сумарних доходів.

Зрушенням до «зеленої» цивілізації має з'явитись і правове забезпечення торгівлі повітрям для сприяння впровадження, наприклад, водневих двигунів. Повітря, точніше «вільний кисень» атмосфери, є одним із залишених неподіленим ресурсом Землі. Можливо, останнім буде Океан як головне джерело регенерації такого кисню в атмосфері, без споживання якого немислимо не те що виробництво, а й сама форма життя, частиною якого є людина.

Те, що планета в небезпеці, людство відчуло вже в 70-х роках ХХ ст. (енергетична криза, «зелений рух» і т. д.). Але в *гонитві за прибутком люди як і раніше забувають, що все, чим вони користуються, дає їм Земля*. Спостерігається не згуртування людства для самопорятунку, а переміщення шкідливого виробництва у відстаючі країни (політика «золотого мільярда»), або ж порятунок одних об'єктів природи за рахунок загибелі інших. У такий спосіб розвинені країни хочуть звалити свої проблеми на інший світ, тільки ось від нього залишається все менше, а 20 % населення провідних держав виробляють вже 70 % відходів. Іншим прикладом є ко-

лишній СРСР, де на запитання, чи можна врятувати Байкал, провідні фахівці багатьох галузей однозначно відповіли, що врятувати його можна тільки ціною знищення іншого озера.

Треба нарешті визнати: ситуація вийшла з-під контролю, а природа при антропоцентричному підході з його гаслом «все в ім'я людини» приречена. Глобалізація розвитку й космізація мислення нагадують, що людина — продукт природи і повинна жити з нею в рівновазі. В іншому випадку їй немає місця в екосистемі. Уявіть собі, що ви здали в оренду будинок і незабаром помічаєте, що квартиронаймачі сміять, палять багаття в будинку, підривають стіни ... Як ви вчините з ними, якщо ваші вимоги ігнорують? Так. Наша планета — Дім, але ж не ми його будували! Спостерігаючи наростаючі природні катаклізми, схоже, що Будівельник ставить поблажливе людство на місце і наводить порядок на Землі. Значить, *завдання права – установити такі умови «оренди» цієї планети, щоб людині було комфортно в міру можливості сталого розвитку її природної рівноваги.*

Необхідною вимогою дотримання екологічного балансу вже зараз є *зниження темпів споживання природних ресурсів.* Але чи піде на це, скажімо, головний споживач і забруднювач плане-

ти, яким є США? Та ніякої планети не вистачить для задоволення таких «потреб», як заміна авто кожні 2 роки і «проїдання» 5 % населення 40 % усіх освоєваних земних ресурсів з 25 % світового забруднення. Діяльність людини завдає колосальної шкоди Землі, але людство «приросло» до тих зручностей, за допомогою яких вона може їздити, а не ходити, готувати на газі, а не в грубці, жити при світлі лампи і телевізора, а не свічки. Хто зможе без спонукання від цього відмовитись? Проте, незважаючи на руйнування планети, в суспільстві продовжують виховувати головного ворога екології — *споживача.* Досить указати на всюдишущу рекламу, яка нас спонукає до безперервного споживання, стверджуючи «культ золотого тільця». От і виходить, що суспільство, яке вміє тільки брати набагато більше, ніж йому потрібно, прискорює свою загибель. Люди спричиняють величезну шкоду планеті, але не збираються відмовлятися від продуктів цього збитку.

Отже, якщо ми не хочемо залишити своїм дітям смітник, варто для початку нормативно стимулювати відмову від надмірного споживання. Ідеться про політику цін, інформування населення, екологічне виховання та ін. Це дасть підґрунтя для обмеження транснаціональних компаній

та інших «служителів культу», які в нестримній жадобі наживи будь-якою ціною розглядають людство тільки як споживача своєї продукції, а планету - лише як джерело сировини. З подачі необізнаного й байдужого населення вони встановлюють вигідні їм закони, нав'язують марнотратний спосіб життя й підтримують знищувачів природи під гаслом її захисту.

У недалекому майбутньому це неодмінно заведе у глухий кут тих, хто живе за законами споживання. Вживуть же ті країни, які будуть погоджувати потреби з можливостями і зберігати посильну гармонію з природою: чи то шляхом ведіння традиційного господарства, чи то за допомогою таких інновацій, як електронна пошта і скап, що дозволили відмовитися від гір паперу і зберігати масиви лісів та енергетичні ресурси.

Для прикладу можна навести *традиційне натуральне господарство* в Індії, яке, незважаючи на чисельність населення, має незначний вплив на Землю, бо воно певною мірою екологічно й самодостатньо. Так і первісний мисливець ніколи не вбивав на полюванні більше тварин, яких могло спожити його плем'я, тим самим гармонічно вписуючись у природні умови. Але не тільки перенаселення є головною проблемою для екології: 1,5

млрд. людей у Китаї живуть на «п'ятачку» землі з меншим тиском на екологію, аніж уп'ятеро менше населення у США. Все нетерпимішою для довкілля є сучасна модель суспільства споживання.

ООН, яка за допомогою свого спеціалізованого підрозділу ЮНЕП відстежує погіршення стану екосистем планети Земля, на жаль, не володіє ні достатніми засобами, ні владними повноваженнями у своїй діяльності. У рамках ООН було б доречно реалізувати проекти «*Все Людство — одна сім'я*» і «*Земля — наш спільний дім*», які дозволили б кардинально змінити характер міжнародного законодавства про охорону навколишнього середовища й реалізувати ідею *Всесвітньої екологічної конституції*. Поки цьому заважають величезні відмінності рівнів розвитку держав в економіці, у стандартах життя, в освіті та культурі.

Сумнівно очікувати поваги до знеособленої екології від урядів, які, з одного боку, керованих великим капіталом, а з другого — догоджають повсякденним примхам виборців. І чи можна вимагати від так званих «сировинних країн» відмови від знищення екосистем, якщо держави розвинені їм за цю сировину платять? Усвідомлення важливості екологічних проблем настає там, де вирішена проблема добробуту, в

тому числі й за рахунок чужих ресурсів або в разі отримання прибутку в царині туризму. Чистота у країнах Заходу не означає, що і світ став чистішим. Просто вони позбулися шкідливого виробництва, а розплачуватися будуть спочатку інші держави, але потім і власні нащадки.

У забрудненні довкілля винні також країни, що експортують викопні енергоносії. Приміром, Саудівська Аравія й Росія продають 73 % нафти Китаю, Індії та США. В останній на одну середньостатистичну людину, включаючи немовлят і ув'язнених, приходиться 1,3 авто. Ці держави харчуються високими цінами на нафту, заохочуючи населення планети палити бензин собі ж на горе!

«Золотий мільярд» вирвався далеко вперед і не збирається підтягувати інші 6 мільярдів. Від цього розриву світ захлиснув міжнародний тероризм, наркоторгівля, зростає народонаселення слаборозвинених країн, погіршується екологічна обстановка взагалі, в результаті чого страждає все людство. Незважаючи на це, одні продовжують багатіти, а інші намагаються вижити будь-якими способами, включаючи вирубку лісів для освоєння нових полів, а тому їм не до захисту довкілля.

Вважається, що людський рід розумний, але свій розум, як пока-

зують факти, людина використовує короткозорі і в егоїстичних цілях. Політиків не турбує, що буде з планетою завтра, важливо, щоб партія проскочила в парламент на черговий строк. Та й більшість населення поки не ставить екологічну проблему на перше місце — *нікуди Земля не дінеться!* Підхоплюючи гарячу тему, політики на величезних літаках, спалюючи сотні тонн нафти, мчать в Кіото, пропонуючи населенню замість машин ходити пішки, а біднішим країнам — продавати квоти за невикористані ресурси. Так й самі екологи, часом, перетворюють екологію на годівницю. Отже, домінують поки що *жадібність, скепсис і невігластво.*

Масштаби екологічних проблем прямо пропорційні швидкості кліматичних змін і здатності пристосування планети до обставин. Уся історія людства вказує на паразитичний характер його відносин з оточуючим світом. Хто ж у змозі зупинити жадібність людини, якщо вона сама, навіть знищуючи все навколо, йде до самознищення? Раніше люди були дітьми природи з плоті і крові, але поступово вони стають силіконовими, жируючими і фізично недорозвиненими ляльками. З кожним роком народжується все менше здорових дітей. Учені вчаться лікувати хвороби, але з кожною пігулкою ми все більше перетворюємося на хімічні

субстанції, а технічний прогрес перетворює людей на кіборгів, що поглинаються екранами комп'ютерів. Під впливом хімікатів, ГМО і «фастфудів» мутують людські гени. Значить, або Земля знайде нову рівновагу, в якій не виявиться місця людству, або симулякри людини пристосуються до техногенного середовища.

У той же час скептики вважають людську діяльність на планеті цвіллю на скелі. Чи може вона зруйнувати скелю? Порівняно з геологічними катастрофами минулими й катаклізмами, в результаті яких утворилася Юкатанська западина або Попігайський кратер, нинішні землетруси й цунамі видяться шпильковими уколами. Тому питання в тому, що буде з людьми, а не з планетою, не зникне людство як безліч інших екосистем за 5-мільярдний період існування Землі. Деякі споживачі, не бажаючи змінювати звичок, заспокоюють себе мріями К. Е. Ціолковського: «Земля – коліска розуму, але чи може людство весь час прожити в колісці?» і сподіваються на колонізацію сусідніх планет. Хоча в осяжній перспективі подібна експансія вбачається ілюзорною.

Крім скепсису людині властиво *вірити в те, що їй вигідно*. Якщо вона хоче контролювати нафтові потоки, то повірить, що Саддам ось-ось розпочне ядерну (хімічну, біологічну) війну, якщо

його терміново не зупинити, а Каддафі — диктатор і ворог свого народу. Можна не сумніватися, що Дж. Буш охоче повірив дослідженням, у яких говорилося, що втілення в життя Кіотського протоколу не принесе очевидної користі навколишньому середовищу. Коли твою виборчу кампанію фінансують енергетичні і промислові компанії, вірити у зворотне незручно. А ось, коли в океані не залишиться риби, квітучі землі перетворяться на пустелю, а на вулицю не вийдеш без протигаза, можна буде розвести руками і сказати: «Ми не знали, нам говорили, що все буде добре!» А поки що нехай «ред-нек» купує другий «Хаммер» і йде голосувати за носія американської мрії і проти екологічних «пустодзвонів», які намагаються його обмежити.

Екосистема Землі складається з 2-х підсистем — природа і людство. Кожна підсистема розвивається за своєю логікою й під впливом іншої. До ХХ ст. природа здавалася невичерпною, а людство було повністю незалежним від неї. Бурхливі події наступного століття змінили ситуацію, і людство стало вважати себе господарем долі. І тут проявилися 2 парадокси: а) людина далеко просунулась у вивченні законів природи, але майже не пізнала законів середовища свого проживання і б) бурхливе зро-

стання чисельності розумних індивідумів знизило якість розуму з «олялькуванням» особи в «масовій культурі», відторгнення людини від природних коренів.

Але якщо у глобальному масштабі якісні зміни поки що ускладнюються через егоїзм і роз'єднаність людства, то, як показує практика ЄС, досить успішними є *локальні екологічні програми розвинених країн*, що здійснюються на їх території і частково виправляють ситуацію у сусідів. Адже все взаємопов'язано. Нинішні спроби досягти рівноваги й забезпечити сталий розвиток дають у Євросоюзі помітні результати [5]. Екологічні програми ЄС [Див.: 10 - 15] виходять з наступного: якщо ми хочемо змінити стан екології, треба *розпочинати з себе*, а світ навколишній неодмінно відреагує на цю зміну.

Щоб вирівняти ситуацію для подальшого переходу до «зеленої» парадигми пропонується *замінити антропоцентричний підхід біоцентричним* (наприклад, запровадження правового режиму виділення коштів, що стягуються за використання природних ресурсів, до Глобального фонду живої природи для підтримки птахів, рослин та інших таких же «землян», як і людина). З метою забезпечення фінансового наповнення фонду природу разом з її ресурсами є сенс зробити акціонером у великих про-

ектах, а її інтереси уповноважити представляти ООН — за прикладом політики державних утворень, які отримують солідні відрахування в бюджет від надрокористувачів. В ідеалі ж фінансувати відновлення біоресурсів повинні великі міжнародні корпорації. Держави й неурядові організації мають спонукувати до цього останніх з огляду на їх гуманні декларації, так і в силу перспективної рентабельності цих вкладень.

Принциповим вектором переходу до «зеленої парадигми» вбачається екологічний імператив [2, с. 3, 67], а екологічне право покликано зіграти історичну роль - стати протипологом решти права, що стоїть на сторожі майнового багатства й поєднаної з ним влади [4, с. 90].

«Тільки зрозумівши навколишній світ і те, як він функціонує, ми зможемо прийняти правильні рішення щодо його захисту». Ці слова належать экс-генсеку ООН Кофі Аннану. Але проблема в тому, що подібно спробам вирішити рівняння з усіма невідомими пропонуються рішення без розуміння, як діють екосистеми на земній кулі. Правове забезпечення об'єктивності методів оцінювання й аналізу шкоди природі дозволить об'рунтувати види й масштаб необхідних для цього заходів, виявити ефективність вжитих зусиль і усунути паразитуючі на проблемі інститу-

ти. Доступ до результатів досліджень потрібно дозволити не тільки чиновникам, а й усім заінтересованим особам. Треба усунути такі перешкоди на цьому шляху, як загальна практика надання бюджетними установами платних інформаційних послуг, що виникає в Україні [3, с. 102]. Нормативне забезпечення достатньою поінформованістю населення і свободи громадського обговорення екологічних реалій ліквідує інформаційний голод, спекуляції масовою думкою, замовчування або передбачення чергових апокаліпсисів, сприятиме радикальній трансформації людської свідомості. Кожному з нас належить задуматися, чи правильний шлях обрала наша цивілізація, прагнучи до так званого прогресу і все далі віддаляючись від природи. Настав час якомога активніше поширювати результати й висновки подібних досліджень, щоб підготувати ґрунт і для зміни *способу поведінки* (класти сміття в урну), і для *ефективного екологічного виховання* (кинув обгортку на клумбу, а тепер там загинуть кілька живих істот).

Аналізуючи історичний досвід соціуму, можемо знаходити актуальні державно-правові інструменти гармонізації відносин людини і природи. Так, відкидаючи згубний радянський підхід — «ми не повинні чекати милостей від при-

роди, взяти їх у неї — наше завдання» (В. І. Мічурін) — не будемо випліскувати дитину разом з водою: адже без належної правової підтримки соціальної справедливості і глобального планування цю проблему не вирішити. Багаті країни, як фурункули, пухнуть від 2-3-го автомобіля, від сотень суконь і костюмів. А в цей же час мільярди людей рубають останні ліси, щоб урятуватися від голоду чи обігрітись. Ринкова економіка потребує регулювання. Чи можна за наростаючої екологічної кризи виробляти безмірну кількість видів споживчих товарів? Конкуренція повинна йти на рівні ідей, а не готових продуктів з нестримним виробленням ресурсів і горами відходів. Не кажучи вже про зняття вбивства. Багатство Заходу ґрунтується на військовій могутності й накопичених фінансових ресурсах. Якщо Китай та Індія імпортують західну модель споживання, а поки йде саме до цього, ніяких ресурсів не вистачить. Якщо з країн, що розвиваються, повернути на Захід шкідливе виробництво й перестати продавати їм дешеву нафту, західна система завалиться.

Вимагає подальшої екологічної корекції й міжнародне право. Якщо ваш сусід з підвітряного боку день у день палить поліетиленову тару, ви швидко знайдете на нього управу. У рамках

країн подібні інциденти набагато складніші. Хто змусить США підписати Кіотській протокол, хоча глобальне потепління загрожує насамперед Флориді. Росії ж, скажімо, яка до Протоколу приєдналася, пом'якшення клімату не зашкодить, бо їй боліт додасться з таненням тундри, і ліси вигоряти не будуть. Але існує ймовірність, що добрий «золотий мільярд», керуючись «загальнолюдськими інтересами», розпочне регулювати чисельність населення «країн-ізоїв» та «імперій зла». Хіба сміють «недемократичні режими» володіти, наприклад, запасами прісної води і нафти?

Що ж стосується України, то, розвиваючи власне законодавство й запозичуючи досягнення Євросоюзу, вона може разом з однопартійцями брати участь у формуванні альтернативної моделі розвитку, синтезувати досвід соціалістичної економіки, планового господарства з актуальними елементами ринку, не нарощуючи борги й не віддаючи надра у приватну власність, як, приміром, Норвегія. Навіть при нестачі коштів можна підвищувати врожайність сільськогосподарських культур за допомогою не дорогих пестицидів і гербіцидів, калійних та азотних добрив, а шляхом нормативного забезпечення рентабельності переходу на екологічно чистий і дешевий гній, нарощуючи поголів'я великої рогатої

худоби. При цьому природа вдячно відреагує на цю «реставрацію» зростанням розмаїття видів фауни і флори, й тим самим біологічним захистом врожаю. А держава могла б підтримувати сільські райони стимулювання екологічного туризму, як це спостерігається не тільки в ЄС, а й, наприклад, в Білорусі [3, с. 48].

У цілому ж правове закріплення економічних стимулів переходу до екологічної парадигми — нагальна вимога сьогодення. Це має відбуватися в міру того, як уряди країн усього світу прагнуть надати імпульс поживленню глобальної економіки. Однак навіть при вирішенні безпосередніх завдань щодо стимулювання господарства лідери держав повинні діяти спільно, щоб *нова розроблювана економічна модель була сталою для планети Земля і майбуття на ній людини.*

Конче потрібні як стимули, так і довгострокові інвестиції, що дозволять домогтися одночасної *реалізації 2-х цілей у рамках однієї глобальної економічної стратегії* — політики, яка (а) *сприяла б задоволенню насущних і безпосередніх економічних і соціальних потреб* і (б) *поклала б початок нової «зеленої глобальної економіки»*. Таким чином, гаслом людства сьогодення має стати *екологічна спрямованість зростання*. Розглянемо зазначене детальніше.

По-перше, проблема одночасної у всьому світі рецесії вимагає прийняття у відповідь глобальних заходів. Потрібні стимули й активна координація економічної політики між усіма розвиненими державами. Слід утримуватися від політики розорення своїх сусідів, яка свого часу призвела до Великої депресії. Координація також життєво важлива для зменшення фінансової нестабільності і галопуючої інфляції для відновлення взаємодовіри споживачів та інвесторів. Прийняте у 2008 р. рішення лідерів 20-ки провідних держав «розширювати співпрацю й діяти спільно в інтересах відновлення глобального зростання й досягнення необхідних реформ у світових фінансових системах» підлягає негайній реалізації [7].

Заходи стимулювання повинні дати поштовх поквавленню економіки й покласти початок новому шляху до «екологічного» зростання зі зниженим рівнем викидів вуглецю. Суму необхідну для стимулювання «зеленої економіки» (близько 2 трлн. євро) вже оголосили 34 країни. Цьому пакету заходів поряд з новими ініціативами інших держав *належить перенести світову економіку в XXI ст., а не зберігати вмираючі галузі промисловості й віджилі традиції минулого.* Дійсно, продовжувати спрямовувати трильйони на підтримку зас-

нованої на використанні вуглеводів інфраструктури й субсидування викопних видів палива — це рівнозначно знову робити інвестиції під другосортну нерухомість. Ліквідація глобальних субсидій на викопні види палива в розмірі 300 млрд дол. США призведе до скорочення викидів парникових газів на 6 % і збільшення валового внутрішнього продукту. Правове стимулювання розвитку відновлюваних джерел енергії допоможе там, де людство потребує в цьому найбільше. На країни, що розвиваються, вже припадає 40 % існуючих глобальних поновлюваних ресурсів, а також 70 % потужностей по нагріванню води за допомогою сонячної енергії [7].

Лідери країн всього світу розуміють, що правове забезпечення *екологічного підходу* — не просто один з варіантів, а *необхідний крок* для додання імпульсу економіці і створення робочих місць. У всьому світі в секторі відновлюваної енергії, в якому зайнято 2,3 млн населення, є більше робочих місць, ніж безпосередньо в нафтовій і газовій галузях. У США, приміром, сьогодні більше робочих місць у секторі вітроенергетики, ніж у всій вугільній промисловості. Пакети заходів стимулювання — це життєво необхідні кроки у правильному напрямку, а тому потрібно в терміновому порядку реалізу-

вати їх екологічні компоненти. Урядам всіх провідних держав слід прискорити реалізацію *екологічних елементів стимулювання*, у тому числі правових заходів з підвищення енергоефективності, використання відновлюваних джерел енергії, громадського транспорту, нових раціональних електромереж, відновлення лісонасаджень і координувати свої зусилля для досягнення швидких результатів.

По-друге, вкрай потрібні *державні заходи з подолання бідності*. У більшості країн, що розвиваються, уряди не мають можливості позичити або надрукувати гроші для пом'якшення руйнівних економічних потрясінь. Тому урядам промислово розвинених держав належить подолати вузьконаціональні інтереси й невідкладно здійснити інвестування в ці економічно вигідні програми, що дозволять підвищити продуктивність господарства найбідніших країн. У 2008 р. продовольчі бунти і заворушення охопили понад 30 країн, причому ще до вересневої фінансової кризи, який викликав глобальну рецесію і призвів до зубожіння ще 100 млн людей.

На порядку денному заходи з попередження потенційного поширення політичної нестабільності. Це означає збільшення обсягу зовнішньої допомоги на цілі розвитку і зміцнення систем

соціального захисту, інвестування в сільське господарство в країнах, що розвиваються, шляхом забезпечення їх насінням, сільськогосподарськими знаряддями, ознайомлення з методами сталого ведіння сільського господарства, надання кредитів дрібним фермерам, з тим щоб вони могли виробляти більше продовольства й поставляти його на місцеві й регіональні ринки. Політика в інтересах бідних теж означає збільшення інвестицій у раціональне землекористування, водозберігаючі технології й вирощування стійких до посухи культур, щоб допомогти фермерам пристосуватися до зміни клімату, яке за браком заходів реагування може призвести до хронічного голоду й недоїдання населення на значних територіях таких країн.

По-третє, необхідні надійні рішення з питань клімату на найвищому рівні для забезпечення дійового глобального пакету заходів стимулювання. Завдяки наявності нової правової основи в регулюванні клімату ділові кола й уряди нарешті матимуть у розпорядженні орієнтовну ціну вуглецю, яку вони вимагали надати, що послужить поштовхом для хвилі інновацій та інвестування в екологічно чисті енергоресурси. Це є «зеленим світлом» для екологічного зростання й підґрунтям для дійсно сталого відновлення економіки, що піде на користь

нам, нашим дітям та онукам на наступні десятиліття. Людство не повинно дозволити, щоб задоволення повсякденних потреб ішло на шкоду досягненню основних цілей. Інвестування в «зелену економіку» — це не факультативні витрати, а далекоглядне капіталовкладення в більш справедливе процвітаюче майбуття.

Українські промислові підприємства, реалізуючи концепцію «зеленої цивілізації», приступили до якісного зниження викидів шкідливих речовин у навколишнє середовище, лідируючи в цьому напрямку серед інших країн пострадянського простору. На міжнародному екологічному бізнес-форумі «Перспективи впровадження моделі зеленої економіки» у квітні 2011 р. було зазначено, що «головне завдання для України — усвідомлення необхідності переходу до збалансованого розвитку в усіх секторах українського суспільства» [6].

Зразком переходу до «зеленої цивілізації» для України може стати, наприклад, Норвегія, яка ще нещодавно вважалась однією з найзабрудненіших у Європі, а зараз входить до рейтингу найбільш екологічно чистих держав світу. І це при тому, що вона перебуває в трійці лідерів — експортерів нафти й газу, після Росії й Саудівської Аравії і містить на своїй території низку промислових гігантів.

Прикладом успішного впровадження на Україні «зеленої економіки» можна назвати ВАТ «Запоріжсталь» як представника реального сектора економіки й лідера у втіленні в життя екологічних програм. За останні 10 років викиди пилу в атмосферу на цьому підприємстві знизилися на 41%, скид стічних вод — на 30%, підвищення повторного використання технічної води — на 86%. Це перше підприємство в Запорізькій області, яке добровільно погодилося на екологічний аудит. Відповідно до закріплених пріоритетів тут було розроблено екологічну програму і провадиться системна реконструкція технічного обладнання, зокрема, доменних печей. На аглофабриці встановлено електрофільтр, за рахунок якого затримується 2,5 тис. тонн пилу. На стадії реалізації — будівництво технологічної газоочистки агломашин по чергово кожної з 6-ти. Загальне завдання — мінімізація відходів і максимальне використання їх у власному виробництві. У подальших планах реконструкції — заміна мартенівського способу виробництва сталі на киснево-конверторний, завдяки чому газоподібні викиди пилу в атмосферу знизяться приблизно на 50 %, або на 13 тис. тонн.

Сформована в останні 2 десятиліття концепція «зеленої економіки» покликана забезпечити

більш гармонійне узгодження між економічним, соціальним та еко-логічним компонентами розвитку країн.

Список літератури: 1. Будущее Земли в опасности // BBC, 6 апреля 2005 г. Synthesis Reports. Ecosystems and Human Well-being: General Synthesis [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.millenniumassessment.org/en/Synthesis.aspx>. 2. *Высторобец Е. А.* Экологическое право - мотивации в международном сотрудничестве: моногр. // Е. А. Высторобец. – М.: Наука, 2006. – 306 с. 3. *Кньопфель П.* Аналіз і пілотаж публічної політики: монограф. // П. Кньопфель, К. Ларю, Ф. Варон, Н. Малишева. – К.: Алерта, 2010 – 424 с. 4. *Колбасов О. С.* Завещание экологам / О.С.Колбасов / Журн. рос. права. – 2000. – №5/6. – С. 89-90. 5. *Лозо В. И.* Правовые основы экологической стратегии Европейского Союза (концепция, программное обеспечение, систематизация и комментарий действующего законодательства ЕС): монограф. / В. И. Лозо. – Харьков: Право, 2008. – 368 с. 6. На украинских предприятиях реализуют концепцию "зеленой экономики" // Ежедневник 2000. – 26.04.2011 [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://2000.net.ua>. 7. *Пан Ги Мун.* Экологическая направленность роста / Пан Ги Мун, Ал Гор // Ежедневник 2000. – 04.03.2009 [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://2000.net.ua>. 8. UN Climate Change Conference. – June. – 2011 [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iisd.ca/climate/sb34/7june.html>. 9. United Nations Framework Convention on Climate Change / United Nations, Treaty Series, vol. 1771, I-30822 // OJ L 033. – 07.02. – 1994. 10. First Environmental Action Programme // OJ C 009. – 15.03. – 1973. 11. Second Environment Action Programme // OJ C 139. – 13.6. – 1977. 12. Third Environment Action Programme // OJ C 46. – 17.2. – 1983. 13. Forth Environmental Action Programme // OJ C 328. – 07.12. – 1987. 14. Fifth Environment Action Programme // OJ C 138. – 17.05. – 1993. 15. Sixth Community Environment Action Programme // OJ L 242. – 10.09. – 2002.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ПЕРЕХОДА ОТ ТЕХНОКРАТИЧЕСКОЙ К ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПАРАДИГМЕ ЦИВИЛИЗАЦИИ

Гетман А. П., Лозо В. И.

В статье рассмотрен ряд государственно-правовых проблем, подлежащих разрешению для преодоления кризиса и перехода от «серой» технократической к «зеленой» экологической парадигме цивилизации. Антропоцентрический подход подлежит замене экологическим императивом с правовым обеспечением рентабельности охраны природы. Задача права - установить такие условия «аренды» планеты, чтобы человеку было комфортно в меру возможности устойчивого развития ее природного равновесия. Если в глобальном масштабе качественные перемены пока затруднены из-за эгоизма и разобщенности человечества, то, как показывает практика ЕС, весьма успешны локальные экологические программы, осуществляемые развитыми странами на своей территории и частично исправляющие ситуацию у соседей. Украина, развивая свое законодательство и заимствуя достижения Евросоюза, может совместно с единомышленниками участвовать в формировании альтернативной модели развития, синтезируя опыт социалистической экономики, планового хозяйства с актуальными элементами рынка.

Ключевые слова: экологическая катастрофа, антропоцентризм, экологическая парадигма цивилизации, Киотский протокол, экологические программы ЕС, устойчивое развитие, экологический императив.

**SOME ASPECTS OF LEGAL REGULATION OF TRANSITION FROM TECHNOCRATIC
TO THE ENVIRONMENTAL CIVILIZATION PARADIGM**

Getman A. P., Lozo V. I.

A range of the state-legal problems urgent for overcoming of crisis and transition from «grey» technocratic civilisation to «green» ecological paradigm in article considered. The anthropocentric approach is subject to replacement with an ecological imperative with legal maintenance of profitability of environmental management. The aim of the law is to establish conditions of «rent» of a Planet with comfort for mankind within sustainable development of natural balance. While global changes are complicated because of egoism and dissociation of mankind, the EU environmental programs appear quite successful. Ukraine, developing own legislation and borrowing EU achievements, can cooperate with partners in formation of alternative model of development, synthesising experience of socialist economy, a planned economy with actual elements of the market.

Key words: environmental disaster, anthropocentrism, an ecological paradigm of a civilisation, the Kyoto protocol, EU environmental programs, sustainable development, an ecological imperative.

Надійшла до редакції 02.03.2012 р.

УДК 349.6

М. В. Троцька,
канд. юрид. наук
Полтавський юридичний інститут
Національного університету «Юридична
академія України імені Ярослава Мудрого»

**СУБ'ЄКТИ ПРАВА КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ**

Закріплення на законодавчому рівні множинності форм власності на природні ресурси є передумовою існування різних суб'єктів, що реалізують повноваження власників як безпосередньо, так і через відповідні органи. Згідно з Конституцією й Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» суб'єктами права комунальної власності взагалі й на природні ресурси, зокрема, виступають відповідні територіальні громади, які поряд з іншими суб'єктами права влас-

ності займають особливе місце [5; 1997. – № 24. – Ст. 170].

Мета даної статті – вивчення окремих положень, що стосуються суб'єктів права комунальної власності на природні ресурси: з'ясування поняття «територіальні громади» і форм реалізації ними цього права з посиланням на положення чинного законодавства й на наукові надбання. Розробленням зазначеної проблематики займалися фахівці різних галузей права [Див.:1; 2; 4; 6-8], але саме в зазначеному